

Проблеми становлення моделі правової протидії корупційним злочинам в Україні

Михайленко Дмитро Григорович

Національний університет «Одеська юридична академія»

докторант кафедри кримінального права, кандидат юридичних наук

Формування демократичної правової держави у будь-якій країні є неможливим без удосконалення всіх видів управлінської діяльності. Від якості та об'єктивності реалізації службовими особами своїх повноважень залежать доля політичних, соціальних, економічних реформ, розвиток громадянського суспільства, а також рівень довіри народу до державної та муніципальної влади. Між тим, відповідно до щорічних звітів міжнародної організації «Transparency International» Україна традиційно оцінюється як держава із значним рівнем корупції (у 2013 році Україна займала 144 місце у світі з балом 25 [1]), що ставить її в один ряд з країнами, які вважаються в Європі найбільш корумпованими, а це негативно впливає на міжнародний авторитет, інвестиційну привабливість країни тощо. Разом із тим, значна корумпованість управлінських інституцій не відображається у даних офіційної статистики щодо характеристик злочинності в Україні, за якими службові злочини традиційно складають невелику питому вагу в структурі злочинності (від 2,9% до 3,9%). Офіційна статистика значно відрізняється від даних щодо характеристик корупції, які одержуються іншими способами, і показує скоріше можливості й бажання правоохоронних органів фіксувати корупційні злочини, а стабільність основних показників корупції взятих як із офіційних, так і із неофіційних джерел свідчить, що реформа антикорупційного законодавства, яка проводиться в Україні з 2009 року, не обмежує реальні корупційні практики.

Разом із тим, модель протидії корупції засобами кримінального права за порівняно короткий період часу (з 11.09.2009 року по 13.05.2014 року) багаторазово зазнавала, на перший погляд, кардинальних змін, що не сприяє виробленню єдиного підходу до інтерпретації та застосування КК України. За

означений період в Україні було прийнято 27 законів, які коригували масив антикорупційних норм, із яких 14 законів вносили зміни у КК України. Осмислення ж зазначених новел з боку науковців та практичних працівників на сьогодні фактично знаходиться на початковому етапі, що прямо справляє негативний вплив на процес протидії корупції в Україні. Така динаміка законодавства, а особливо кримінального, є вкрай негативним явищем, на що звертається увага в науковій літературі [2, с.17]. Означені вище зміни КК України щодо протидії корупції обумовлюються різними чинниками – реалізація державної антикорупційної політики, приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, імплементація до національного законодавства положень Конвенції ООН проти корупції, виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, виконання рекомендацій Групи держав проти корупції (GRECO), гуманізація відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, удосконалення оборонно-мобілізаційних питань під час проведення мобілізації тощо, а тому не об'єднані однією ідейною лінією і, у зв'язку із останнім, фактично є безсистемними. Інколи правотворчу активність в Україні щодо покращення антикорупційного законодавства навіть тяжко пояснити. Наприклад, статті 368, 368-2 та 369-2 КК України змінювалися в один день двічі різними законами – Законами № 221-VII від 18.04.2013 року та № 222-VII від 18.04.2013 року, а ст.369 КК України діяла у редакції Закону № 221-VII від 18.04.2013 року із змінами, внесеними цього ж дня згідно із Законом № 222-VII від 18.04.2013 року і в подальшому була викладена в новій редакції Законом № 1261-VII від 13.05.2014 року.

У процесі модернізації правового механізму протидії корупційним злочинам в Україні створена нетипова для сучасного кримінального права (і типова для стародавніх правових систем) ситуація, коли охоронні норми з'являються в системі права попереду регулятивних. Зокрема це стосується часткової криміналізації в Україні корупційних діянь осіб, що здійснюють професійну діяльність, пов'язану із наданням публічних послуг. Відомо, що цілісного

регулятивного нормативного масиву щодо публічних послуг в Україні на сьогодні не існує і первинне регулювання у цій сфері наразі здійснюється шляхом встановлення кримінально-правових заборон. Описана ситуація потребує наукового осмислення, інтерпретації та прогнозу, адже за відсутності регулятивної (по-суті бланкетної) бази ускладнюється як розуміння заборон, так і їх застосування, а також переглядається роль кримінально-правової заборони як субсидіарного інструменту.

Очевидно, що в такій ситуації значною мірою ускладнюється кримінально-правова оцінка злочинів із ознаками корупції, а також і саме сприйняття положень Кримінального закону суб'єктами корупційних злочинів. Описані вище зміни у законодавстві України (у тому числі і у КК України) були здійснені незважаючи на негативні висновки Головного науково-експертного та Головного юридичного управлінь Апарату Верховної Ради України, проведені без їх наукового обґрунтування та всупереч науковим рекомендаціям, що не тільки порушило кодифіковану систему діючого Кримінального закону, а й зробило КК України занадто заплутаним і тяжким для сприйняття. За такого стану Карний закон не може у повній мірі виконувати завдання із запобігання злочинам (ч.1 ст.1 КК України) і є переважно каральним інструментом. На недопущення цієї проблеми вказував ще у 1764 році Чезаре Беккарія, сформулювавши відоме правило: «Хочете попередити злочин? Зробіть так, щоб закони були ясними, простими...» [3, с. 151].

Звертає на себе увагу те, що дослідження у сфері кримінального права дещо відсторонилися від знань одержаних у межах кримінології щодо пояснення природи корупційної злочинності як фактично інституціоналізованих відносин та особливого різновиду неправової соціальної практики – корупційної практики. Інституціоналізація корупції проявляється в тому, що корупційні відносини настільки тісно вплелися в тканину політичних, економічних, правових відносин, що стали виконувати регулятивну функцію і привласнили частину функцій легальних соціальних інститутів [4, с. 403]. Означене розуміння природи корупції зумовлює необхідність нових правових інструментів, які б не ґрунтувалися, як

раніше, на уявленні, що корупція є нетиповою девіантною поведінкою суб'єктів. Звичні механізми кримінально-правової протидії корупційним злочинам довгий час зводилися і зводяться нині до наявності одного рубежу – встановлення заборони конкретних корупційних діянь, що є суспільно небезпечними. Розгалужена диференціація підстав кримінальної відповідальності за корупційні злочини, яка була здійснена в Україні, принципово не змінила сам інститут корупційних злочинів, який, як видається, знаходиться ще в моделі, виробленій за років СРСР з врахуванням існуючих у ті часи інституцій управління. Реалії корупційних відносин сьогодення, інституціоналізація корупції в Україні вже давно потребують принципово нових рішень, у тому числі і в площині кримінального права. Як видається, нова модель кримінально-правової протидії корупції повинна будуватися за принципом «багаторубіжності», коли кримінально-правові заборони будуть реалізовуватися не тільки щодо конкретних корупційних діянь (основний рубіж), а й щодо поведінки, яка ще не є корупційним діянням, але формує визначений корупційний ризик, наявність якого вже є суспільно небезпечним (попередній рубіж), а також щодо подальших об'єктивних виявів вчинених у минулому актів корупції, які залишилися латентними (завершальний рубіж). Щодо останнього, то перспективним є вивчення можливості введення у кримінальне законодавство України такого правового інструменту, як відповідальність за незаконне збагачення у моделі ст.20 Конвенції ООН проти корупції.

Викладеним не вичерпуються аргументи, які підтверджують, що КК України у чинній редакції містить суперечливу сукупність норм, які покликані протидіяти корупційним злочинам та не утворюють системи і в довгостроковій перспективі не здатні ефективно виконати покладену на них функцію. Як видається, така ситуація зумовлена виявленням у теорії права та підтвердженням щодо кримінального права транзитивним станом українського суспільства [5, с. 458] і переходом та розвитком його правової системи від однієї нормативної моделі (соціалістична правова родина) до іншої (романо-германська) з елементами соціокультурного буття слов'янської чи візантійської моделі [6]. При цьому, на

сьогодні правовий механізм протидії корупції трансформувався неоднорідно (на рівні кримінального права спостерігається значне відставання), що виражається у відсутності структурної та термінологічної узгодженості регулятивного та охоронного (на рівні КК України) елементів зазначеного механізму. Все зазначене додатково підтверджує раніше обґрунтовані судження про знаходження кримінального законодавства, правозастосування та кримінально-правової науки України у стані системної кризи [7, с.296; 8] і демонструє широкий спектр питань, що утворюють важливу наукову проблему, яка потребує наукового розв'язання на підставі конструювання нової наукової теорії – теорії корупційних злочинів, у межах якої необхідно виробити модель механізму кримінально-правової протидії корупційним злочинам як системи.

Список використаних джерел:

1. Глобальна порівняльна таблиця індексу корупції CPI-2013 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/content/4039.html>.
2. Кленова Т. В. Основы теории кодификации уголовно-правовых норм : автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность 12.00.08 - Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право / Т. В. Кленова. – М., 2001. – 36 с.
3. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Сост. и предисл. В.С. Овчинского. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 184 с.
4. Дрьомін В. М. Інституціональна концепція злочинності / В. М. Дрьомін // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/visnik_yg/1/23.pdf
5. Дремін В. Н. Преступность в транзитивном обществе / В. Н. Дремін // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. Вип. 67 / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін. ; відп. за вип. В. М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2012. – С.457- 464
6. Туляков В. О. Тенденції кримінальної політики України та деякі інститути сучасного законодавства / В. О. Туляков // Наукові праці Національного

університету «Одеська юридична академія». Т.ХІІІ / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Одеса : Юридична література, 2013.

7. Туляков В. О. Криза кримінального права: суперечності догматів чи догматика суперечностей? / В. О. Туляков // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. Т.ХІІІ / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) [та ін.] ; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юридична література, 2009. – С.296-302.

8. Навроцький В. Чи перебуває українське кримінальне право у стані кризи? / В. Навроцький // Юридичний вісник України – 2009. – № 37. – С. 6 ; № 38. – С. 6-7.